अध्याय 4

श्री साईबाबाको शिरडीमा प्रथम आगमन

सन्तहरूको अवतार कार्य। पवित्र तीर्थ शिरडी। श्रीसाईबाबाको व्यक्तित्व । गौली बुबाको अनुभव । श्री विठ्ठल प्रकट हुनु। क्षीर सागरको कथा । दासगणूको प्रयाग स्नान। श्रीसाईबाबाको शिरडीमा पैलो आगमन तीन ओटा बाडा (धर्मशाला)

सन्तहरूको अवतार कार्य :-

भगवद्गीता (चौथो अध्याय 7-8) मा भगवान् श्री कृष्ण भन्नु हुन्छ- "जब जब धर्मको हानि र अधर्मको वृद्धि हुन्छ अनि त्यो त्यो बखतमा म अवतार धारण गर्छु। धर्मस्थापना गर्न, दुष्टहरूको विनाश तथा साधुजनहरूको रक्षाको लागि म युग युगमा जन्म लिन्छु।" साधु तथा साधुजनहरूको रक्षाको लागि म युग युगमा जन्म लिन्छु।" साधु तथा सन्त भगवान्का प्रतिनिधि स्वरूप हुन्। उनीहरू उपयुक्त समयमा प्रकट भएर आफ्नो कार्य प्रणालीद्वारा आफ्नो अवतार-कार्य पूर्ण गर्दछन्। अर्थात् जब ब्राह्मण, क्षत्रिय र वैश्य आ-आफ्ना कर्तव्यबाट विमुख हुन जान्छन, जब शूद्रहरू उच्च जातिहरूको अधिकार छिन्न लाग्छन्, जब धर्मका आचार्यहरू (गुरूहरू) को अनादर तथा निन्दा हुन लाग्छ, जब धर्मका आचार्यहरू (गुरूहरू) को अनादर तथा निन्दा हुन लाग्छ, जब धार्मिक उपदेशहरूको उपेक्षा हुन लाग्छ, जब ब्राह्मणहरूले संध्या आदि कर्म छोडिदिन्छन्, जब कर्मठ व्यक्तिहरूको धार्मिक कृत्यमा अरूचि उत्पन्न हुन जान्छ, जब योगीहरूले ध्यान आदि कर्म गर्न छोडिदिनन्छन् अनि जब जनसाधारणको केवल धन, सन्तान र स्त्री नै सर्वस्व हो भन्ने यस्तो धारणा हुन जान्छ र यसरी जब मानिसहरू सत्य मार्गबाट विचलित भएर अधः पतनतिर अग्रसर हुन लाग्दछन्, त्सबेला सन्त प्रकट भएर आफ्ना उपदेश तथा आचरणद्वारा धर्मको संस्थापना गर्दछन्। उनीहरूले समुद्रको ज्योति स्तम्भ झैं हामीहरूलाई उचित मार्ग

दर्शन गर्दै सत्पथतिर हिड्न प्रेरित गर्दछन्। यसै मार्गमा अनेकौं सन्तहरू-निवृत्तिनाथ, मुक्ता बाई, नामदेव, गोरा, गोणाई, एकनाथ, तुकाराम, नरहरि, नरसीभाइ, सजन कसाई, सावंतामाली र रामदास तथा कैयौं सन्तहरू सत्य मार्गको दिग्दर्शन गराउनको लागि बेग्लाबेग्लै समयमा प्रकट भए। यी सबको पछि शिरडीमा श्री साईबाबाको अवतार भयो।

पवित्र तीर्थ शिरडी :-

अहमद नगर जिल्लामा गोदावरी नदीका तीर ज्यादै नै भाग्यशाली छन्। यिनमा अनेकौं सन्तले जनम लिएर अनेकौंले आश्रय पाए। यस्ता सन्तहरूमा श्रीज्ञानेश्वर महाराज प्रमुख हुनुहुन्थ्यो ।शिरडी, अहमद नगर जिल्लाको कोपर गाउँ तालुकमा छ। गोदावरी नदी पार गरेपीछ बाटो सोझै शिरडी जान्छ। आठ माइल हिंडेपछि जब तपाई नीम गाउँ पुग्नुहुन्छ अनि त्यहाँबाट शिरडी देखिन लाग्छ। कश्ष्णा नदीको किनाराका अरू तीर्थस्थान गाणगापुर, नरसिंह वाडी र औदम्बरका बराबरी नै शिरडी पनि प्रसिद्ध तीर्थ हो। जसरी दामाजीले मंगल बेढालाई (पंढरपुरको नजिकैमा), समर्थ रामदासले सज्जनगढलाई, दत्तावतार श्रीनरसिंह सरस्वतीले वाडीलाई पवित्र गर्नुभयो त्यसरी नै श्री साईनाथले शिरडीमा अवतीर्ण भएर त्यसलाई पवित्र बनाउनु भयो।

श्री साईबाबाको व्यक्तित्व :-

श्री साईबाबाको सामीप्यले (निकटताले) शिरडीको महत्व विशेष बढ्न गयो। अब हामी वहाँको चरित्रको अवलोकन गर्नेछौं। यो भवसागर उपर विजय प्राप्त गरिसक्नु भएथ्यो। शान्ति वहाँको गहना थियो र साथै वहाँ ज्ञानको साक्षात् स्वरूप नै (मूर्ति नै) हुनुहुन्थ्यो। वैष्णव भक्तहरूले सधैं वहाँ आश्रय पाउँदथे। दानवीरहरूमा वहाँ कर्ण समान दानी हुनुहुन्थ्यो। वहाँ सम्पूर्ण सारहरूको पनि साररूप हुनुहुन्थ्यो सांसारिक पदार्थहरू उपर वहाँलाई अरूचि थियो र वहाँ ज्ञानको साक्षात् मूर्ति नै हुनुहुन्थ्यो। सधै आत्मा स्वरूपमा डूबेर रहनु नै वहाँको जीवनको मुख्य ध्येय थियो। अनित्य वस्तुहरूको आकर्षणले वहाँलाई छोएको पनि थिएन। वहाँको हृदय ऐना जस्तै उज्जवल थियो। वहाँको मुखबाट सदै अमृत वर्षा हुन्थ्यो। अमीर (धनी) र गरीब दुबै वहाँका लागि एकै सम थिए। मान अपमानको वहाँलाई किंचित

मात्र पनि चिन्ता थिएन। वहाँ निडर भएर वार्तालाप गर्नु हुन्थ्यो, विभिन्न किसिमका मानिसहरूसंग मिलिजुली वस्तु हुन्थ्यो, नर्तकीहरूको अभिनय तथा नाच हेर्नुहुन्थ्यो। गजल कब्बालीहरू पनि सुन्नु हुन्थ्यो। यतिका सबै कुरा गर्दै रहे पनि वहाँको समाधि अलिकति मात्र पनि भंग हुँदैनथ्यो। अल्लाहको नाम सधैंभर वहाँको ओठमै थियो। दुनियाँ जागा भएको बखत वहाँ सुत्नुहुन्थ्यो। जब दुनियाँ सुत्थ्यो अनि वहाँ जाग्नु हुन्थ्यो।
1 वहाँको अन्तरस्करण प्रशान्त महासागर जस्तै शान्त थियो। न वहाँको आश्रमको कसैले निश्चय गर्न सक्तथ्यो, यस्तै न वहाँको कार्य प्रणालीको नै अन्त पाउन सक्थ्यो। भन्नाको लागि त वहाँ एक ठाउँमा बस्नु हुन्थ्यो, तर विश्वका सम्पूर्ण व्यवहार र कामकाजको वहाँलाई राम्ररी ज्ञान थियो। वहाँको दरवारको रंग नै अनौठो थियो। वहाँ हरेक दिन अनेकौं किंवदन्ती (उडन्ते कुरा) भन्नु हुन्थ्यो तर वहाँको अखंड शान्ति कति पनि विचलित हुन्नथ्यो। वहाँ सधैं मसजिदको भित्ताको अडेस लगाएर वस्तु हुन्थ्यो। अनि बिहान, दिउँसो र सन्ध्या समयमा लेंडी र चावडीतिर हावा खान जानु हुन्थ्यो तापनि आत्मस्थित नै भैरहनु हुन्थ्यो। पूरा सिद्ध भएर पनि वहाँ साधकहरूको जस्तो आचरण गर्नु हुन्थ्यो। उहाँ विनम्र दयालु तथा अभिमान-शून्य हुनुहुन्थ्यो। वहाँले सधैं सबैलाई सुख दिनु हुन्थ्यो। यस्तो हुनुहुन्थ्यो श्री साईबाबा जसका चरण स्पर्श गरेर शिरडी पवित्र बन्न पुग्यो। उसको (शिरडीको) महत्व असाधारण हुन गयो। जस्तो किसिमले ज्ञानेश्वरले आलंदी र एकनाथले पैठणको उत्थान गर्नु भयो त्यहीरूप नैं श्री साईबाबाद्वारा शिरडीलाई प्राप्त भयो। शिरडीका फूल, पात, कंकड र पत्थर पनि धन्य हुन् जसलाई श्री साई चरणकमलको चुम्बन पाउनुको साथै वहाँको चरणरज शिरमा धारण गर्ने सौभाग्य प्राप्त भयो। भक्तगणको निम्ति शिरडी एउटा अर्को पंढरपुर, जगन्नाथ पुरी, द्वारका, बनारस (काशी), महाकालेश्वर, तथा गोकर्ण, महावलेश्वर बन्न गयो।

....

1 सुखिया सब संसार है, खाये अरू सोये। दुखिया दास कबीर है, जागे अरू सोये।। सबै संसार, संसारको भोगमानै सुखी छ त्यसैले खान्छ र मस्तसंगै सुत्दछ। तर कबीर दास भने त्यति बेला दुःखी हुन्छन्। किनभने उनी त्यतिबेला व्यूँझेर जागेका हुन्छन। अनि संसारको उल्टो गति देखदा रून्छन्।।

श्री साईको दर्शन गर्नु नै भक्तहरूको लागि वेदमन्त्र थियो। जसको परिणामस्वरूप आसक्ति घट्थ्यो र आत्मदर्शनको बाटो सजिलो हन्थ्यो। वहाँको श्री दर्शन नै योग साधन थियो र वहाँसँग वार्तालाप गर्नाले सम्पूर्ण पाप नाश हुन जान्थ्यो। वहाँको पादसेवन (पाउको सेवा) गर्नु नै त्रिवेणी (प्रयाग) स्नानको समान थियो। त्यस्तै चरणामृत पान गर्नाले मात्र नै सम्पूर्ण इच्छाहरूको तृप्ति हुन्थ्यो। वहाँको आज्ञा हाम्रो लागि वेद बराबरै थियो। प्रसाद तथा भस्म ग्रहण गर्नाले चित्त शुद्धि हुन्थ्यो। वहाँ नै हाम्रा राम, कृष्ण हुनुहुन्थ्यो जसले हामीलाई मुक्ति दिनु भयो। वहाँ नै हाम्रा परब्रह्म हुनुहुन्थ्यो। वहाँ द्वन्द्वहरूबाट अर्थात् चिसो, तातो, शोक, मोह आदिवाट टाढा रहनु हुन्थ्यो र कहिल्यै निराश न हताश हुनु हुन्नथ्यो। वहाँ सधैं आत्मस्थित (आफ्नै आत्मामा रहिरहने), चैतन्यघन (चेतनापूर्ण) तथा आनन्दको मङ्गल मूर्ति हुनुहुन्थ्यो। भन्नाको लागि त शिरडी वहाँको मुख्य केन्द्र थियो तर वहाँको कार्य क्षेत्र, पंजाब, कलकत्ता, उत्तरी भारत, गुजरात, ढाका र कोंकणसम्म विस्तृत थियो। श्री साईबाबाको कीर्ति दिन-प्रतिदिन चारैतिर फैलन लाग्यो र ठाउँ-ठाउँबाट वहाँको दशर्नको लागि आएर भक्तहरूले लाभ उठाउन लागे। चाहे शुद्ध अथवा अशुद्ध हृदयका होऊन् सबै मानिसहरूको चित्तमा केवल वहाँको दर्शनले मात्र नै परमशान्ति मिल्दथ्यो। उनीहरूलाई पंढरपुरमा श्री विठ्ठलको दर्शनबाट हुने जस्तै आनन्दको अनुभव हुन्थ्यो। यो कुनै अतिशयोक्ति (बढाएर गरिएको कुरा) होइनः हेर्नोस्, एउटा भक्तले यही अनुभव पाउनु भएको छ।

गौली बुबा :-

लगभग 15 वर्षका बयोवृद्ध गौली बुबा नाम गरेका भक्त पंढरीको एउटा बारकरी 1 थिए। उनी आठ महिना पंढरपुर तथा चार महिना (आषाढबाट कार्तिकसम्भ) गंगाको किनारामा बस्ने गर्दथे। सामान बोकाउनाको लागि एउटा गधा आफ्नो साथमा राख्दथे र एउटा शिष्य पनि सदैव उनको साथमै रहने गर्थे।

....

1. बारकरी-एकादशीको दिनमा नबोलिकन पैदलै पंढरपुरका बिठ्ठल भगवान्‌को दर्शन गर्न जाने तीर्थ यात्री।

उनी हरेक वर्ष बारी (जल) लिएर पंढरपुर जान्थे अनि फर्कने बेलामा श्री साईबाबाको दर्शनको लागि शिरडी आउँदथे। बाबाप्रति उनको अगाध प्रेम थियो। उनी बाबातिर एकटकले हेर्दथे र यहाँ त अनाथका नाथ, दीन दयालु (गरीब दुःखी उपर दयागर्ने), दीननाथ (गरीब दुःखीका स्वामी) श्री पंढरीनाथ विठ्ठलका अवतार हुनुहुन्छ भन्न लाग्दथे। गौली बुबा श्री विठोवाका परमभक्त थिए। उनले अनेकौं पटक पंढरीको यात्रा गरेर श्री साईबाबा वास्तवमा श्री पंढरीनाथ नै हो भन्ने कुरा प्रत्यक्ष अनुभव गरेका थिए।

श्री विठ्ठल आफै प्रकट हुनुभयो :-

श्री साईबाबाको ईश्वर चिन्तन र भजनमा विशेष अभिरूचि थियो। वहाँ सधैंभर "अल्लाह अकबर" भनी पुकारा गर्नु हुन्थ्यो र भक्तहरूद्वारा कीर्तन-सप्ताह गराउनु हुन्थ्यो। यसलाई "नाम सप्ताह" पनि भन्दछन्। एकपटक वहाँले दासगणूलाई कीर्तन सप्ताह गर्ने आज्ञा दिनु भयो। दासगणूले बाबासँग भने "मलाई हजूरको आज्ञा शिरोधार्य छ। तर सप्ताहको अन्तमा विठ्ठल भगवान् अवश्य प्रकट हनुहुन्छ भन्ने कुराको आश्वासन मिल्नु पर्छ।" बाबाले आफ्नो छाती छोएर भन्नुभयो-विठ्ठल अवश्य पनि प्रकट हुनु अनिवार्य छ। ठाकुरनाथको डंकपुरी, विठ्ठलको पंढरी, रणछोरको द्वारका यहीं त छ। कसैले टाढा जानु पर्ने आवश्यकता छैन। के विठ्ठल कहीं बाहिरबाट आउनश हुन्छ ? वहाँ त यहीं विराजमान हुनुहुन्छ। जब भक्तहरूमा प्रेम र भक्तिको स्त्रोत प्रवाह हुन्छ, अनि विठ्ठल स्वयं नै यहां प्रकट हुनुहुच्छ।

सप्ताह समाप्त भएपछि विठ्ठल भगवान् यसरी प्रकट हनुभयो। काका साहेब दीक्षित सधैंको झैं स्नान गरेपछि जब ध्यान गर्न बसे, उनीलाई विठ्ठलको दर्शन मिल्यो। मध्याहनको समयमा जब उनी बाबाको दर्शनाथ मसजिदमा पुगे, त्यो बेला बाबाले उनीसँग सोध्नु भयो "विठ्ठल पाटील आउनु भएथ्यो नि। के तिमीलाई वहाँको दर्शन मिल्यो ? वहाँ त ज्यादै चन्चल हुनुहुन्छ। वहाँलाई बलियोसँग पक्ड। यदि अलिकति मात्र असावधानी गरियो भने वहाँ बचेर निक्लिहाल्नु हुन्छ।" यो बिहानको घटना थियो र मध्याह्नको समयमा उनीलाई फेरि दर्शन मिल्यो। त्यही दिन एउटा चित्र (तस्वीर) बेच्नेले विठोवाका पच्चीस-तीस चित्र लिएर त्यहाँ बेच्न आयो। यो चित्र काका साहेब दीक्षितलाई ध्यानमा दर्शन मिलेको चित्रकै

हुबहु थियो। चित्र देखेर तथा बाबाको शब्द संझेर काका साहेबलाई ठूलो विस्मय र प्रसन्नता भयो। उनीले एउटा चित्र खुसी साथ किनेर त्यसलाई आफ्नो पूजाकोठामा स्थापित गरे।

ठाणाका अवकाश प्राप्त मामलतदार श्री बी.ही. देवले आफ्नो अनुसन्धानद्वारा शिरडी, पंढरपुको परिधिमा नै आउँछ भनी प्रमाणित
गरिदिएका छन्। दक्षिणमा पंढरपुर श्री कृष्णको प्रसिद्वस्थान हो। यसैले शिरडी नै द्वारका हो (साई लीला पत्रिकाको भाग 12 अंक 1, 2 र 3 अनुसार)

द्वारको एउटा अर्को व्याख्या सुन्नमा आएको छ। जुन कै. नारायण अय्यरद्वारा लिखित "भारतवर्षको स्थायी इतिहास" मा स्कन्दपुराण (भाग 2, पृष्ठ 10) बाट उद्वत गरिएको हो त्यो यस्तो प्रकारको छ-

"चतुर्णामिणि वर्गाणां यत्र द्वाराणि सर्वतः।
अतो द्वारावतीत्युक्ता विद्वद्भिस्तत्ववादिभिः॥"

जुन ठाउँ चारै वर्णका मानिसको धम्र, अर्थ, कार र मोक्षको लागि सुलभ हुन्छ, त्यसैलाई दार्शनिकहरू द्वारका नामले पुकार्दछन्। शिरडीमा बाबाको मसजिद खालि चार वर्णकै निमित्त मात्र होइन, झन् बरू दलित, अस्पृश्य (अछूत) र भागोजी सिंदिया जस्ता कोरी आदि सबैको लागि पनि खुला थियो। यसैले शिरडीलाई "द्वारका" भन्नु पूरै उचित छ।

भगवंत राव क्षीर सागरको कथा :-
श्री विठ्ठल पूजनमा बाबालाई कति रूचि थियो भन्ने कुरा भगवत राव क्षीरसागरको कथाबाट स्पष्ट हुन्छ। भगवत रावका पिता विठेवाको परमभक्त थिए। उनी प्रतिवर्ष पंढरपुरमा बारी (जल) लिएर जान्थे। उनको घरमा एउटा विठेवाको मूर्ति थियो, जसलाई उनी सधैं पूजा गर्थे। उनको मृत्युपछि उनको छोरा भगवत रावले बारी, पूजा श्राद्ध इत्यादि सम्पूर्ण कर्म गर्न छोडिदिए। जैले भगवत राव शिरडी आए त्यसैबेला बाबाले उनीलाई

देख्नासाथ नै भन्न लाग्नु भयो- "यिनका पिता मेरा परम मित्र थिए यसैकारण मैले यिनीलाई यहाँ बोलाएको हुँ। यिनले कहिल्यै नैवेद्य अर्पण नगरी मलाई र विठोवालाई भोकै मारे। यसैले मैले यिनीलाई यहाँ आउन प्रेरित गरें। अब म यिनीलाई जोड गरेर नै पूजामा लगाई दिनेछ।"

दासगणूको प्रयाग स्नान :-

गंग र यमुना नदीको संगममा प्रयाग एक प्रसिद्ध पवित्र तीर्थ स्थान छ। त्यहाँ स्नानादि गर्नाले सम्पूर्ण पाप नाश हुन जान्छ भन्ने हिन्दुहरूको भावना छ। यसैकारण प्रत्येक पर्वमा हजारौ भक्तगण त्यहाँ जान्छन् र स्नानको लाभ प्राप्त गर्दछन्। एकपटक दासगणूले पनि त्यहाँ गएर स्नान गर्ने निश्चय गरे। यो विचारले बाबाबाट आज्ञा लिन उनी बाबा कहाँ गए। बाबाले भन्नु भयो- "यति टाढा व्यर्थ घुम्नाको आवश्यकता के छ ? आफ्नो प्रयाग यहीं छ। म माथि विश्वास गर"। आश्चर्य। महान् आश्चर्य! जसै दासगणू बाबाका चरणहरूमा झूले, त्यसैबेला बाबाका श्रीचरणहरूबाट गंगा-यमुनाका धारा वेगसँग प्रवाहित हुन लागे। यो चमत्कार देखेर दासगणूको प्रेम र भक्ति उर्लिन पुग्यो। आँखाहरूबाट आँसुका धारा बहन लागे। उनीलाई केही भित्री काव्य प्रेरणा भयो र उनको मुखबाट श्री साईबाबाको प्रार्थना-धारा स्वतः प्रवाहित हुन लाग्यो।

श्री साईबाबाको शिरडीमा प्रथम आगमन :-

श्री साईबाबाका आमा बाबु, वहाँको जन्म र जन्मस्थानको ज्ञान कसैलाई पनि छैन। यस सम्बन्धमा धेरै छानबिन गरियो । बाबासँग र त्यस्तै अरू मानिसहरूसँग पनि यो विषयमा सोधपुछ गरियो तर कुनै संतोषप्रद उत्तर अथवा सूत्र हात लाग्न सकेन। वास्तविक रूपमा हामीहरू यस विषयमा अनभिज्ञ छौं। नामदेव र कबीर दासजीको जन्म अरू मानिसहरूको जस्तै गरी भएको थिएन। वहाँहरू बालकरूपमा प्रकृतिको काखमा पाइनु भएथ्यो। नामदेव भीमथी नदीको तीरमा गोनाईले र कबीर भागीरथी नदीको तीरमा तमालले छोडेर राखिएको रूपमा पाइनु भएथ्यो। श्री साईबाबाको सम्बन्धमा पनि यस्तै नैं थियो। उहाँ शिरडीमा नीम वृक्षमुनि सोह वर्षको जवान तरूनो अवस्थामा स्वयं भक्तहरूको

नै देखिनु हुन्थ्यो। सपनामा पनि वहाँलाई कुनै लौकिक वस्तुको इच्छा थिएन। वहाँले मायालाई हटाइदिनु भएको थियो र मुक्ति वहाँका चरणमा पल्टिरहन्थिन्। शिरडी गाउँकी एउटी वृद्ध स्वास्नीमानिस नाना चोपदारकी आमाले वहाँको बारेमा यसप्रकार वर्णन गरेकी छन्- "एउटा जवान, स्वस्थ, फुर्तिलो तथा ज्यादै राम्रो बालक सर्वप्रथम नीम वृक्षमीन समाधिमा लीन भएको देखिन आए। उनीलाई चिसो तातोको अलिकति मात्र पनि चिन्ता थिएन। यति सानो उमेरमा उनीलाई यस्तो किसिमको कठिन तपस्या गर्दै रहेका देखेर मानिसहरूलाई ठूलो आश्चर्य भयो। उनी दिनमा कसैसंग भेट गर्दैनथे र रातमा निडर भएर एकान्तमा घुम्दथे। यी युवकको आगमन कहाँबाट भएको हो भनेर मानिसहरू आश्चर्य चकित भएर सोद्धै हिड्थे। तिनको बनावट तथा आकश्ति यति सुन्दर थियो कि एकपटक मात्र देख्नासाथ नै मानिसहरू आकर्षित हुन जान्थे। हेर्दा युवक जस्तै देखिए तापनि तिनी सधैं नीमको रूखमनि बसिरहन्थे र कसैको ढोकामा जाँदैनथे। हेर्दा जवान जस्तै देखिए तापनि निको आचरण महात्माहरूको जस्तै थियो। तिनी त्याग र वैराग्यका साक्षात् प्रतिमूर्ति नै थिए।" एकपटक एउटा आश्चर्यजनक घटना घट्यो। एउटा भक्तलाई खंडोवा देवता चढे। मानिंसहरूले शंका निवारणको लागि तिनीसँग प्रश्न गरे "हे देव ! यी कुन भाग्यशाली पिताका संतान हुन् भन्ने कुरा कृपापूर्वक भनिदिनोस् ?" भगवान् खंडोवाले एउटा कोदाली मगाउनु भयो र एउटा तोकेर देखाइएको ठाउँमा खन्ने संकेत गर्नुभयो। त्यो ठाउँ पूरासँग खनिंदा त्यहाँ एउटा ढुंगामनि ईटहरू पाइयो। ढुंगालाई हटाउनासथ चार ओटा बत्ती बलिरहेको एउटा ढोका देखियो। त्यो ढोकको बाटो एउटा गुफामा जान्थ्यो, जहाँ गाईको मुख जस्तो पक्का घर, काठका तखताहरू र मालाहरू देखिन गए। यो युवकले यो ठाउँमा बाह्र वर्ष तपस्या गरेको छ भनी भगवान् खंडोवाले भन्न लाग्नु भयो। तर ती युवकले यो मेरो गुरूदेवको पवित्र भूमि हो र त्यसैले मेरो पूज्य स्थान हो भनेर कुरा टारिदिए। साथै त्यो ठाउँलाई राम्रोसँग रक्षा गर्ने प्रार्थना गरे। अनि मानिसहरूले त्यो ढोकालाई पहिलेको झैं नै बन्द गरिदिए। जस्तो प्रकारले पिपल र डुम्रीको रूख पवित्र मानिन्छन् त्यसरी नै बाबाले यो नीमवृक्षलाई व्यत्तिकै पवित्र मानेर प्रेम गर्नु भयो। म्हालसापति तथा शिरडीका अरू भक्त यो ठाउँलाई बाबाको गुरूको समाधि स्थान मानेर सदैव ढोग्ने गर्द थे।

तीन भवन

नीम वश्क्षको आसपासको भूमि श्री हरि विनायक साठेले किनेर त्यो ठाउँमा एउटा ठूलो भवन बनाए। त्यसको नाम साठे-वाडा (साठे भवन) राखियो। बाहिरबाट आउने यात्रीहरूको लागि त्यही भवन नै एउटा मात्र विश्राम गर्ने ठाउँ थियो, जहाँ सदैव भीड भइरहन्थ्यो। नीम वृक्षकोमुनि चारैतिर चौतारा बनाइयो। सीँढीहरूको मुन्तिर दक्षिणतिर एउटा सानो मन्दिर छ जहाँ भक्तहरू चौतारामाथि उत्तराभिमुख (उत्तरपटिट मुख फर्काएर) भएर बस्दछन्। जो भक्तले गुरूबार (बिहीबार) तथा शुक्रबारको संध्यामा त्यहाँ धूप, अगरको सिन्के धूप आदि सुगन्धित वस्तु बाल्दछन्, तिनीहरू भगवानको कृपाले सधैभर सुखी हुन्छन् भन्ने विश्वास गरिन्छ। यो भवन ज्यादै पुरानो हुनाको साथै जीर्ण-शीर्ण स्थितिमा थियो। त्यसैले यसको जीर्णोद्वारको अत्यन्त आवश्यकता थियो। त्यो संस्थानद्वारा पूर्णगरि दिइयो। केही समयपछि एउटा दोश्रो भवनको निर्माण भयो जसको नाम दीक्षित-बााडा (दीक्षित भवन) राखियो। कानूनी सल्लाहकार काका साहेब दीक्षित जुनबेला इङ्गल्याण्डमा थिए त्यसै समयमा उनीलाई कुनै दुर्घटनाबाट पउमा चोट लागेको थियो। उनले अनेक उपचार गरे तर पाउ राम्रोसँग निको हुन सकेन। नाना साहेब चांदोरकरले उनीलाई बाबाको कृपा प्राप्त गर्ने परामर्श (सल्लाह) दिए। यसैले उनीले सन् 1909 मा बाबाको दर्शन गरे। बाबाको दर्शनबाट उनीलाई यति सुख प्राप्त भयो कि उनीले स्थायी रूपले शिरडीमा बस्न स्वीकार गरे। अनि यसैकारण उनले आफ्नो र भक्तहरूको लागि एउटा भवनको निर्माण गराए। यो भवनको शिलान्यास दिनांक 1.12.1910 मा गरियो। त्यसै दिनमा अरू दुई विशेष घटना घटे । (1) श्री दादा साहेब खापर्डेलाई घर फर्कने अनुमति प्राप्त भयो।

(2) चावडीमा रात्रिको आरती आरम्भ भयो। केही समयमा भवन सम्पूर्ण रूपले बनिसक्यो र 1911 को रामनवमीको शुभ अवसरमा त्यसको विधिपूर्वक उद्घाटन गरियो। यसपछि एउटा अर्को भवन-मानो एक शाही भवन जस्तो-नागपुरका प्रसिद्ध ऐश्वर्यवान् बूटी भन्नेले बनाए। यो भवनको निर्माणमा धेरै धनराशि लगाइयो। उनको समस्त ऐश्वर्य नै सार्थक हुन गयो। किनभने बाबाको शरीरले अब त्यही विश्रान्ति पाइरहेको छ र अहिले त्यो भवन समाधि-मन्दिरको नामले प्रसिद्ध छ। यो मन्दिर भएको ठाउँमा पहिले एउटा बगैंचा थियो जसमा बाबलि स्वयं बिरूवाहरूलाई पानी दिनु हुन्थ्यो र तिनको हेरदेख गर्नु हुन्थ्यो। जहाँ

पहिले एउटा सानो कुटी पनि थिएन त्यहाँ तीन-तीन भवनको निर्माण भयो। यी सबमा साठे वाडा पहिलो समयमा ज्यादै नै उपयोगी थियो ।

बगैचाको कथाख वामन तात्याको सहायताले स्वयं बगैंचाको हेरचाह, शिरडीबाट श्री साईबाबाको अस्थायी अनुपस्थिति तथा चाँद पाटीलको जन्तीमा फेरि शिरडीमा फर्कनु, देवीदास, जानकीदास र गगागिरसँग संगत, मोहददीन तम्बोलीसँग कुश्ती, मसजिदमा निवास, श्रीडेंगले र अरू भक्तहरूप्रति प्रेम तथा अरू घटनाहरूको वर्णन आउँदो अध्यायमा वर्णन गरिएको छ।

श्री सद्‌गुरू साईनाथमा अर्पणहोस्।
मंगल होओस्।।